

Konferensprogram

1700-talets rum och platser

Nationell 1700-talskonferens,
Stockholm, 10–12 oktober 2019

Sällskapet
för
1700-tals-studier

Stockholms
universitet

Portal 1700

Innehållsförteckning

Välkomstbrev	3
Praktisk information	4
Översiktligt program	5
Sessioner	6
Abstracts	10

Välkommen till 2019 års nationella 1700-talskonferens på temat ”1700-talets rum och platser”! Under tre dagar kommer ett 40-tal deltagare från en rad olika discipliner och institutioner att träffas på Kristinehovs Malmgård, Nationalmuseum och Drottningholms slott för att utbyta tankar, idéer och kunskap om olika aspekter av 1700-talets platser, rum och spatialitet i vidare mening. Flertalet av deltagarna kommer från Sverige, men glädjande nog innehåller årets konferens även en handfull bidrag från andra länder i främst Nord- och Västeuropa.

De ca 35 programpunkterna uppvisar en remarkabel bredd och variationsrikedom i ämnesval och perspektiv, samtidigt som de alla på olika sätt bidrar till att belysa temat så som det formulerades i Sällskapets call for papers hösten 2018. Vi är övertygade om att detta kommer leda till mycket givande och inspirerande dagar i Stockholm. Vi är särskilt glada över att de inleds med en plenarföreläsning av Penelope J. Corfield från Royal Holloway, University of London, när detta skrivs nyvald president i det internationella 1700-tals-sällskapet ISECS.

Konferensen anordnas av det svenska Sällskapet för 1700-talsstudier i samarbete med Portal 1700 vid Stockholms universitet. En viktig förutsättning för att kunna genomföra den är det stöd som vi, ännu en gång, erhållit från Magnus Bergvalls Stiftelse och för vilket vi som arrangörer vill framföra vårt varma tack.

Konferenskommittén

My Helsing, Linn Holmberg, Johannes Ljungberg,
Jonas Nordin, Kenneth Nyberg, Jacob Orrje,
Annika Windahl Pontén

Praktisk information

Plats	Kristinehavs Malmgård (Kristinehovsgatan 2, Stockholm). T-banestationer: Zinkensdamm, Hornstull (röd linje).	
Förtäring:	Fika, två luncher och konferensmiddagen (fredag) serveras på Kristinehavs Malmgård.	
Wi-fi:	Finns. Lösenord tillhandahålls på plats.	
Teknisk utrustning	Projektorer och datorer finns på plats. Om du vill visa en PowerPoint, ta med den på USB-sticka och kontakta ordförande för din session i god tid innan sessionsstart.	
Visning & lansering	Konferensens första dag (torsdag) avslutas med en visning på Nationalmuseum från kl. 18.00, följt av lansering av årets nummer av tidskriften <i>Sjuttonhundratalet</i> (2019). Inträdet är gratis.	
Exkursion	Konferensen avslutas med en exkursion till Drottningholm på lördagen (förregistrering krävs). Guide är Sara Ekström, doktorand i idéhistoria på Stockholms universitet (och f.d. guide på Drottningholm). Förhyrda taxibilar avgår från Kristinehov kl. 13.30, och lämnar Drottningholm kl. 15.30.	
Sociala medier:	Officiell hashtag: #SWECS19	
Kontakt:	Kenneth Nyberg	kenneth.nyberg@gu.se 070-630 25 48
	Johannes Ljungberg	johannes.ljungberg@lnu.se 070-676 15 88
	Annika Windahl Pontén (för betalningsfrågor)	annika.windahl@ponten.se

Information finns även på webbplatsen för Sällskapet för 1700-talsstudier: 1700-tal.se

Översiktligt program

Torsdag 10 oktober

12.30–13.00	Registrering
13.00–13.15	Välkomsthälsning och praktisk information
13.15–14.30	Keynote: Personal space and updated body language: changing styles of interpersonal greeting in eighteenth-century Britain <i>Penelope J. Corfield (Royal Holloway, University of London)</i>
14.30–15.00	Kaffe
15.00–17.00	Session 1
18.00–	Visning på Nationalmuseum och lansering av <i>Sjuttonhundratal</i> (2019)

Fredag 11 oktober

09.00–10.30	Session 2
10.30–11.00	Kaffe
11.00–12.30	Session 3
12.30–13.30	Lunch
13.30–15.30	Session 4
15.30–16.00	Kaffe
16.00–17.30	Session 5
18.00–	Konferensmiddag

Lördag 12 oktober

09.30–11.00	Session 6
11.00–11.30	Kaffe
11.30–12.15	Gemensam slutdiskussion
12.15–13.30	Lunch
13.30–16.00	Exkursion till Drottningholm

Sessioner

Session 1 (torsdag 15.00–17.00)

1A: Interconnected places and transnational relations

Chair: Kenneth Nyberg, Gothenburg (history)

Cross-cultural negotiation and multiple space in Eurasian diplomacy
Birgit Tremml-Werner, Zürich (history)

Enlightenment as logistics: Merchants in the circulation of information and things
between eighteenth-century Anglo-Swedish scholars
Jacob Orrje, Uppsala (history of science and ideas)

1B: Landsbygdens politiska och moraliska geografi

Ordförande: Johannes Ljungberg, Linnéuniversitetet (historia)

Deaneries as administrative and political areas in the late 18th century Swedish realm /
Western Finland
Ella Viitaniemi, Tampere/Åbo

Bebyggelseförändringar och säteribildning under perioden omkring 1700
Olof Karsvall, Riksarkivet, och Göran Ulväng, Uppsala (ekonomisk historia)

Den moraliska geografin i Östmarks socken i nordvästra Värmland (1760–1810)
Marja-Liisa Keinänen, Stockholm

Det rumsliga idealet i 1720-talets svenska agrarlitteratur: Från adlig, kristen husfader till
ekonomiskt medveten godsägare
Linnea Bring Larsson, Stockholm (historia)

Session 2 (fredag 09.00–10.30)

2A: Spaces of Swedish sovereignty within the Holy Roman Empire

Chair: Dorothee Goetze, Bonn

Celebrating king and Sweden: The festivities for the Swedish victory at Narva in Stade
Beate-Christine Fiedler, State Archives, Stade

Servants of two masters: Representing the Swedish provinces at the Imperial Diet (1700–1721)

Dorothee Goetze, Bonn

2B: Sällskapsliv

Ordförande: Jakob Ingemann Parby, København Museum

Rummet som scen: Maskerader i 1700-talets Stockholm: En jämförelse av Stora Bollhuset och Stockholms slott

Christopher Landstedt, Stockholm (konstvetenskap)

Hov och stad: Genus och politiskt sällskapsliv i Stockholm 1770–1840

My Hellsing, Uppsala (historia)

En tonårsflicka besöker Stockholm: Några iakttagelser från 17-åriga Kristinehamnsflickan Charlotta Garneijs dagbok från besöket i huvudstaden år 1801

Peter Olausson, Karlstad (historia)

Session 3 (fredag 11.00–12.30)

3A: Bibliotek och arkiv

Ordförande: David Dunér, Lund (idé- och lärdomshistoria)

Biblioteket vid Leufstabruk

Helena Backman, Uppsala universitetsbibliotek

Hemliga texters plats: Om frimureriska arkiv och bibliotek under gustaviansk tid

Tim Berndtsson, Uppsala (litteraturvetenskap)

Nya vägar i gamla arkiv

Annie Mattsson, Ann Öhrberg & Otto Fischer, Uppsala (litteraturvetenskap)

Session 4 (fredag 13.30–15.30)

4A: Rumslighet, litteratur och genus

Ordförande: Elisabeth Mansén, Stockholm (idéhistoria)

Subjektets rum: Spatialitet och genus i svensk 1700-talsdikt

Anna Cullhed, Stockholm (litteraturvetenskap)

Lovisa Ulrika som litteraturens beskyddare
Ann Öhrberg, Uppsala (litteraturvetenskap)

Kvinnligt läsande och skrivande i Nordsjöregionen: Exemplet Meta Klopstock, född Moller
Otto Fischer, Uppsala (retorik)

4B: Resenärernas värld

Ordförande: Jacob Orrje, Uppsala (idé- och lärdoms historia)

Skrivandets rum
Marianne Molander Beyer, Göteborg (franska och språkdiraktik)

Spatialitet och situerad kognition: Rum och plats i linneanska reseskildringar
David Dunér, Lund (idé- och lärdoms historia)

Darkness encountered: 18th century travellers in nocturnal space
Susanna Lahtinen, Turku

Kortseminarium: Vad vill vi veta om 1700-talets reseskildringar?
Kenneth Nyberg, Göteborg (historia)

Session 5 (fredag 16.00–17.30)

5A: Offentliga och imaginära rum

Ordförande: Ann Öhrberg, Uppsala (litteraturvetenskap)

Den klassiska kurorten – ett imaginärt rum som lockar med alla sinnens hjälp
Elisabeth Mansén, Stockholm (idéhistoria)

Konditorier som transnationale offentlighetslaboratorier i Stockholm og København,
ca. 1790–1840
Jakob Ingemann Parby, København Museum

Insändare i Dagligt Allehanda 1775: Polemik, uppvaktning och yttrandefrihetens gränser
Stefan Ekman, Skövde

5B: Sverige mellan globalt och lokalt

Ordförande: My Hellsing, Uppsala (historia)

Den svenska plantagen: 1700-talets bruk som platser skapade för arbete
Göran Rydén, Uppsala (ekonomisk historia)

Det samiska rummet: Etnisk proletarisering och modernitet i 1700-talets Mellansverige
Jonas Monié Nordin, Statens historiska museer

Session 6 (lördag 09.30–11.00)

6A: Det nationella rummet

Ordförande: Jonas Nordin, Lund (bok- och bibliotekshistoria)

Sverige som en ekonomisk enhet: Smugglingslagstiftning, gränser och beskrivningar
Anna Knutsson, European University Institute

Gustavianska nationella kulturprojekt: Regerande, nationell identitet och känslopraktiker
1772–1792
Sara Ekström, Stockholm (idéhistoria)

I pastoralens rum: Tankebyggarna och det svenska Arkadien
Vera Sundin, Stockholm (litteraturvetenskap)

6B: Ordning och gränser i stadsrummet

Ordförande: Annie Mattsson, Uppsala (litteraturvetenskap)

Uteliggandets uppkomst? Navigering av stadsrummet som hemlös i Stockholm,
1776–1836
Tobias Larsson, Uppsala (historia)

Kyrkbacken i staden: Historien om en bortglömd urban samlingsplats
Johannes Ljungberg, Linnéuniversitetet (historia)

Abstracts

Keynote lecture

Personal space and updated body language: changing styles of interpersonal greetings in eighteenth-century Britain

Penelope J. Corfield, Royal Holloway, University of London

How did people greet one another in eighteenth-century Britain? How close or far apart did they typically stand? What was their concept of ‘personal space’? These questions are not often asked or answered. Yet the answers reveal much about the nature of eighteenth-century British society – and of its experience of slow change within change. In detail, Penelope Corfield’s presentation starts by noting the elusive nature of daily salutations. They are rarely described or depicted. Etiquette books offered rules for formal behaviour but not for casual encounters between friends. Nonetheless, many scraps of evidence (especially from letters, diaries, plays and travelogues) reveal some broad trends. Traditional styles of greeting were attenuating. The deep bow and removal of the hat by men (known as ‘Hat Honour’) was slowly turning into a brisker nod and brief touch of the hand to head. At the same time, the deep curtsey by women was also becoming translated into a quick bob. Yet the long eighteenth-century in Britain saw not only change – but change within change. A new style of greeting, in the form of the egalitarian handshake, was quietly emerging. This manoeuvre brought people close together and allowed the intimacy of touch. Prof. Corfield’s presentation analyses the causes, timings, and meanings of these marked innovations in interpersonal behaviour.

Session 1A: Interconnected places and transnational relations

Cross-cultural negotiation and multiple space in Eurasian diplomacy

Birgit Tremml-Werner, Universität Zürich (history)

birgit.tremml-werner@hist.uzh.ch

In recent years, research in new diplomatic history has shed light on various forms of foreign relations and patterns of encounters. For the early modern period, numerous studies have stressed the role of intermediaries and the importance of ceremonial and symbolic communication both in Asia and in Europe. However, when it comes to the meeting of different diplomatic cultures in Eurasia many blanks still exist. The present paper wants to discuss the relationship between space and negotiation practices between the China Seas, the Indian Ocean and Europe in the second half of the eighteenth century. In 1776, a decade after the British occupation of Manila, the Spanish governor general of the Philippines sent a diplomatic mission under the command of Don Miguel Antonio Gómez to Nabab Hyder Ali Bahade of the kingdom of Mysore in Southern India. The diplomatic mission provides detailed insights into two neglected aspects of the flourishing history of diplomacy: first, by introducing illuminating, but largely unexploited, material describing dance, music, poetry it examines the performative aspect of audiences and the practices and techniques necessary to respond to foreign diplomatic protocols; second, the diplomatic mission and its reception in Mangalore shed light on the complex web of diplomatic exchange of Hyder Ali and his son Tipu Sultan who used a broad range of diplomatic means to strengthen their position; their diplomatic counterparts included stakeholders on the Indian subcontinent, European colonial powers, Persia and Ottoman Turkey. Looking at how the diplomatic episode of 1776 was embedded in a broader context allows to revisit notions and perceptions of spatial aspects of foreign relations from multiple perspectives.

Enlightenment as logistics: Merchants in the circulation of information and things between eighteenth-century Anglo-Swedish scholars

Jacob Orrje, Uppsala universitet (idé- och lärdoms historia)

jacob.orrje@idehist.su.se

What connected the correspondence networks of eighteenth-century scholars? Earlier studies of early modern scholarly exchange have provided detailed maps of correspondents, yet we know surprisingly little about the merchants and sailors who ensured the flow of things—such as letters, books, and instruments—between scholarly communities. In this presentation, I examine a logistical infrastructure in the knowledge circulation of eighteenth-century Europe through the case of two London merchants in the Anglo-Swedish metal trade: Gustavus Brander and Abraham Spalding.

I analyse this logistical infrastructure from two perspectives. First, I relate the two merchants to the Northern-European cultures in which they acted. Second, I analyse *how* Brander and Spalding secured the flow of information and things in the Republic of Letters. I argue that the merchants' access to a logistical infrastructure for the flow of funds and things, as well as their expertise of financial and shipping matters, was pivotal to weaving together a transnational community of scholars.

Together, these two perspectives not only make it possible to understand the importance of previously little-studied actors in the circulation of early modern scholarly knowledge. Furthermore, the approaches highlight how and why scholarly correspondence networks intersected with other modes of transnational exchange, such as the mercantile world. Finally, I propose logistics as a framework through which it is possible to study knowledge circulation as sets of cultures and practices that managed the flow of scholarly information and objects, or even traveling scholars.

Session 1B: Landsbygdens politiska och moraliska geografi

Deaneries as administrative and political areas in the late 18th century
Swedish realm / Western Finland

Ella Viitaniemi, Tampere University / Åbo Akademi

ella.viitaniemi@tuni.fi

In my paper, I study deaneries as administrative and political areas in late 18th century South-Western Finland, which was an active part of the Swedish realm. Swedish and Finnish researchers have already recognized the role of the clergy and the parish meetings as a central part of the political system and development of political culture. However, the participation and multifunctional role of the deans as intermediators not only at the ecclesiastical matters, but also as administrative agents at the late 18th century, has been unveiled largely unexplored research topic. Also the deaneries' function as active administrative areas and regions has been mainly neglected too.

Deans led their administrative regions, so called deaneries, which usually consisted of approximately 10 parishes. Deans regularly supervised and controlled the ecclesial work, and all the social, administrative, economic and political activities at the local level in 18th century Sweden. These tasks and activities increased during the enlightenment. I scrutinize, whether the influence and importance of deans and deaneries as administrative and political areas increased. I study deaneries as administrative and political areas, by looking at three key functions of deans, which were: 1) ecclesiastical and administrative supervision 2) distribution of information for their region, and 3) supporting the local clergy.

This paper is based on diverse source material; the letters and minutes of the cathedral chapter (Turku/Åbo), and the supervising minutes of deans and the parish meeting minutes.

Bebyggelseförändringar och säteribildning under perioden omkring 1700

Olof Karsvall, Riksarkivet, Stockholm

Olof.Karsvall@riksarkivet.se

Göran Ulväng, Uppsala universitet (ekonomisk historia)

Goran.Ulvang@ekhist.uu.se

Omfattande källmaterial i de svenska arkiven, som t.ex. historiska kartor, jordeböcker och räkenskaper, öppnar för såväl detaljrika studier som bredare regionala analyser av ekonomiska förhållanden, bebyggelseutveckling och landskapsförändringar. I ett samverkansprojekt på Riksarkivet pågår sedan några år ett arbete med att tillgängliggöra flera källmaterial digitalt och rumsligt; tusentals bebyggelser har identifierats och geokodats i ett register, kallat TORA (Topografisk register på Riksarkivet). Till dessa plaster kopplas uppgifter om bland annat ägande och brukande för bondbyar och herrgårdar. Genom att analysera uppgifterna i sitt geografiska sammanhang framträder nya mönster. Den frågeställning som denna presentation tar utgångspunkt i gäller säteribildningen under slutet av 1600-talet och början av 1700-talet. Hur gick det till när bondbyar utvecklades till säterier? Hur omfattande var denna etablering och vilka regionala skillnader framträder? Genom att samköra geografisk kodade uppgifter om tusentals byar och herrgårdar kan en landsomfattande översikt ges. Regionala karaktäristiska exempel framträder, vilka kommer att belysas. Även de metoder som använts kommer att diskuteras.

Den moraliska geografin i Östmarks socken i nordvästra Värmland (1760–1810)

Marja-Liisa Keinänen, Stockholms universitet

marja-liisa.keinanen@rel.su.se

Denna presentation utforskar den moraliska geografin i Östmarks socken i nordvästra Värmland under perioden 1760–1810. Socken bestod av två åtskilda geografiska rum; svenskbygden, vars sedimentjordar av hävd brukades av svenska bönder, och finnskogen vars moränmarker under första halvan av 1600-talet bosattes av svedjebrukande finnar. Finnskogen, som sträckte sig över riksgränsen till norska sidan, utgjorde bokstavligen ett gränsöverskridande rum som i flera avseenden utmanade socknens ideala ordning. En socken sågs som en sluten geografisk och administrativ enhet vars gränser noga övervakades och inom vars gränser befolkningen förväntades leva ett sedesamt och ordningsamt liv.

På grund av finnskogens geografiska avlägsenhet och kritiska läge vid riksgränsen var rummet svårt för överheten att kontrollera. Den finska befolkningen hade sina sociala och ekonomiska nätverk på båda sidor av gränsen, vilket innebar en för myndigheter okontrollerbar trafik över gränsen. Sockenstämmoprotokoll visar att olika typer av ”överlöpare”, ”löst folk” och kriminella ständigt korsade gränsen från båda hållen och skapade oro och oordning i bygden. Även i andra avseenden sågs finnskogens befolkning som mindre ordningsam, framför allt uppfyllde många inte fullt ut sina kyrkliga och samhällliga skyldigheter.

Utifrån sockenstämmoprotokoll för den ovannämnda perioden kommer jag att undersöka de strategier som den lokala överheten tillgrip i sitt försök att förvandla finnskogen till ett monotopiskt välordnat rum.

Det rumsliga idealet i 1720-talets svenska agrarlitteratur: Från adlig, kristen husfader till ekonomiskt medveten godsägare

Linnea Bring Larsson, Stockholms universitet (historia)

linnea.bring.larsson@historia.su.se

Det svenska 1720-talets agrarlitteratur var tänkt att lära ut effektiva lantbrukspraktiker. Verkens författare använde sig av en rad olika referenser. Klassiska författare som Columella och Vergilius samsades med nyss utgivna verk, liksom med beskrivningar av personlig erfarenhet och vänners berättelser. Denna blandning av referenser från olika kontexter påverkade synen på den tänkta läsarens rumsliga plats.

Jag kommer i min presentation fokusera på dessa olikartade, ibland konflikerande uppgifter och hur man utifrån dem kan säga något om den under perioden pågående samhällsprocess som förvandlade idealet från den adlige, kristne husfadern till den praktiske, ekonomiske och tekniskt medvetne godsägaren. I vissa fall tilltalades läsaren som en del av en lärd krets som sträckte sig utanför den egna gården. Här var han den kammarlärde, avskild från det praktiska arbetet både fysiskt och mentalt. I andra partier behöll han sin överhöghet, men den fysiska platsen förändrades och en ekonomisk dimension blandades med en religiös. Han framställdes som klart bunden till gården, där han hela tiden på upphöjt avstånd höll ett vakande öga på de som utförde arbetet. Ibland förväntades emellertid läsaren spräcka den rumsliga och psykologiska barriären. Han skulle lyssna på råden som hans arbetare gav honom. Han skulle lukta, smaka och känna på de olika grödorna. Han skulle experimentera och skaffa sig erfarenhet. Vem, och var, skulle han egentligen vara – och varför?

Session 2A: Spaces of Swedish sovereignty within the Holy Roman Empire

Panel/tematisk session

Organizer: Dorothee Goetze, Bonn University

dgoetze@uni-bonn.de

In the Westphalian Peace (1648) Sweden gained several principalities in the north of the Holy Roman Empire. Although these territories remained part of the Holy Roman Empire and under its constitution, the Swedish crown established her own administrative, military or juridical system, in so doing, shaping spaces of Swedish sovereignty within the Holy Roman Empire. Three case studies examine exemplary those spaces.

The victory at Narva (1700) was a genuine Swedish success. It was celebrated all over Sweden. Using the festivities at Stade as an example, Beate-Christine Fiedler shows the town's Swedish-ness and how Swedish sovereignty was made visible by church services as well as special compositions and poems.

Sweden's German provinces were represented at the German Imperial Diet. Their representatives had to act as servants of two masters, the Swedish kings who at the same time were German sovereigns. Dorothee Goetze analyses how Swedish politics used their attendance at the Imperial Diet for genuine Swedish interests and thus created another space of Swedish sovereignty.

Summing up, the proposed panel questions spaces of Swedish sovereignty within the Holy Roman Empire, thus, addressing a still largely neglected issue of Swedish and German historiography: the history of Sweden's German provinces.

Papers:

Celebrating king and Sweden: The festivities for the Swedish victory at Narva in Stade

Beate-Christine Fiedler, State Archives, Stade

Servants of two masters: Representing the Swedish provinces at the Imperial Diet (1700–1721)

Dorothee Goetze, Bonn University

Session 2B: Sällskapsliv

Rummet som scen: Maskerader i 1700-talets Stockholm

En jämförelse av Stora Bollhuset och Stockholms slott

Christopher Landstedt, Stockholms universitet (konstvetenskap)

christopher.landstedt@arthistory.su.se

Under frihetstiden och den gustavianska eran var maskerader och divertissement återkommande inslag i Stockholms nöjesliv. Maskerader arrangerades under hela året, men de följde i viss mån den sydeuropeiska karnevalsperioden då frekvensen av maskerader var som högst under januari och februari. Fyra av de viktigaste byggnaderna där maskerader ägde rum var Stora Bollhuset, Arsenalen (Palatset Makalös), Stockholmsslott och Börshuset. De två förstnämnda var kungliga teatrar, medan Stockholms slott var kungligt residens och Börshuset brukades av Stockholms borgerskap.

I mitt paper skulle de arkitektoniska och rumsliga aspekterna av maskeradforskningen lyftas fram utifrån frågeställningarna: vilka platser, byggnader och rum användes vid dessa festligheter, vad hade de för ursprunglig funktion, hur och på vilket sätt omgestaltades de tillfälligt för att tjäna själva maskeraden samt arrangörens syften. Jag avser jämföra Stora Bollhuset, vilken var en plats dit samtliga ständer ägde tillträde under de allra flesta maskerader, med Stockholms slott, där arrangemangen både var privata och offentliga. Jämförelsen syftar till att utvärdera likheter och skillnader i val av teman, rumsliga dekorationer, kopplingar till platsens egentliga funktion och hur deltagarna kunde interagera med varandra utifrån rummets premisser.

En bärande fråga är vilka kulturella uttryck som var mest inflytelserika för den visuella och arkitektoniska utformningen av maskeraderna. Under en period med merkantillistiska strömningar, överflödsförordningar, inhemsk produktion och manufakturer som konkreta exempel därpå, är 1700-talet samtidigt ett århundrande där handel, resor, skrifter, diplomatiska kontakter och andra former av intellektuella och kulturella utbyten ökade. Hur det tog sig uttryck i den tillfälliga arkitekturen och hur arrangörer samt deltagare förhöll sig till det faktumet är frågor värda att belysa.

Hov och stad: Genus och politiskt sällskapsliv i Stockholm 1770–1840

My Hellsing, Uppsala universitet (historia)

my.hellsing@hist.uu.se

Detta föredrag presenterar resultaten från mitt forskningsprojekt om sällskapsliv och politisk kultur. Med Stockholm som empiriskt fokus undersöker jag samspelet mellan hovet, inhemsk och utländsk elit och förmöget borgerskap. Jag förhåller mig till två huvudteser som har dominerat tidigare forskning: den om övergången från en ”representativ” till en ”borgerlig” offentlighet, och antagandet om elitkvinnors minskade möjligheter till inflytande när det politiska livet formaliserades. Projektet visar att det politiska sällskapslivet utvecklades från begränsade arenor med hovet som dominerande aktör, till en ökad diversifiering av nöjesscenen med fler privata initiativ. Nyskapande är att projektet visar *hur* och *varför* detta skedde och hur sällskapslivets arenor kan relateras specifikt till politisk framgång och kris. Jag undersöker både privata och offentliga arenor för att bättre synliggöra skillnader mellan könen.

Inledningsvis var hovet nav och motor i nöjeslivet, inte minst på dess traditionella arenor Kungsträdgården och Kungliga Teatrarna. Projektet visar också den centrala politiska funktion som fanns i elitens hem. Aristokratiska kvinnor med försänkningar i hovet var nyckelspelare i hemmen, som kan betraktas som förlängningar av hovlivet ute i huvudstaden. Detta exklusiva umgänge stängde ute de utländska diplomaterna, ett missnöje som ledde till bildandet av den första herrklubben, la *Société*, i Stockholm år 1786. En klubb med samma namn skapades år 1800 av det högre borgerskap som hade tröttnat på det aristokratiska övertaget i den förra. I borgerskapets Börshus ordnades den första egentliga kommersiella tillställningen i Stockholm. Dessa assembléer visade inledningsvis hovets herravälde, men borgerskapet inskränkte dem så småningom till gäster på den årliga nyårsbalen.

En tonårsflicka besöker Stockholm: Några iakttagelser från 17-åriga Kristinehamnsflickan Charlotta Garneijs dagbok från besöket i huvudstaden år 1801

Peter Olausson, Karlstads universitet (historia)

peter.olausson@kau.se

Dagboken är kort och behandlar en Värmlandsflickas resa till Stockholm år 1801. Resan är en social bildningsresa och det återspeglas i skildringen av långa promenader, av visiter och möten, av middagar och annat som hörde till borgerskapets livsvärld under Gustav IV Adolfs tid. Dagboken var kanhända inte endast personlig i meningen privat utan skriven på uppdrag från modern, som ett led i insocialiseringen i den kvinnliga vuxenvärlden. Familjen Garneij drev en flickpension och dagboken ingår i det bevarade familjearkivet, präglad av tanken om hur en kvinna skall vara. Sånger, dikter, matrecept och uppgifter om hållna middagar finns här, men också sådant som en nyckel till spådomskonst. Dagboken kan ha använts som ett underlag för diskussioner om det borgerliga storstadslivets uppförandekoder.

Den ger därtill en inblick i Charlottes sociala räckhåll, socialt likaväl som rent geografiskt. Vi ser världen genom hennes ögon och vandrar i hennes skor längs Gamla stans och malmarnas Stockholm och vi kan dra slutsatser om vilka kvarter som var ”bra” eller mindre ”bra” genom Charlottes anteckningar. Visst är det redan 1801, men gustavianerna regerar ännu och allt är vid det gamla, ännu en liten tid.

Session 3A: Bibliotek och arkiv

Biblioteket vid Leufstabruk

Helena Backman, Uppsala universitetsbibliotek

helena.backman@ub.uu.se

Entomologen Charles De Geer (1720–1778) lät uppföra en ny byggnad, som en av flyglarna till brukets corps-de-logi, för att hysa boksamlingen vid Leufstabruk i slutet av 1750-talet. Jean Eric Rehn var den som ritade denna paviljong, och han ansvarade även för inredningen av biblioteket. Här uppställdes den litteratur som kontinuerligt införskaffades till De Geers Leufsta, i synnerhet av Charles de Geer entomologen och dennes son Charles de Geer politikern (1747–1805). I följande presentation avser jag att diskutera och ge exempel på hur bokbeståndet och böckernas ordning i Leufstabiblioteket givetvis speglar upphovsmännens egna intresseområden och litterära böjelser, men även hur biblioteksbyggnaden och -rummet som sådana har arrangerats för att motsvara och uppfylla de Geers behov och önskemål av det egna biblioteket under upplysningens tidevarv. Vad vi möter är en blandning av rent praktiska hänsynstaganden och tydliga uttryck för kunskapssyn och strävan efter universalitet.

Hemliga texters plats: Om frimureriska arkiv och bibliotek under gustaviansk tid

Tim Berndtsson, Uppsala universitet (litteraturvetenskap)

tim.berndtsson@littvet.uu.se

Arkiv och bibliotek är begrepp som i vår tid ofta förbinds med öppenhet och tillgänglighet. Denna koppling var dock i allmänhet alls inte lika självklar under 1700-talet. Vad gällde arkiv och bibliotek som skapades i koppling till den slutna Frimurarorden var det i princip underförstått att endast de vederbörligt initierade skulle ha tillgång till materialet och tillträde till rummet.

I min presentation behandlar jag arkiv och bibliotek både som abstrakta ordningar och konkreta platser, både textsamlingar och skåpuppställningar, där det ena behöver tänkas i relation till det andra. Och i frimureriets fall är det framförallt dessa arkiv och biblioteks status som mer eller mindre hemliga som intresserar. Hemlighållande har funktionen av att undanhålla något. Så vad var det som skulle bevaras (för några, utvalda) och undanhållas (för alla andra) i de ”frimureriska” arkiven och biblioteken? Och varför?

I fokus ligger frågan om förvaring av olika former av böcker och dokument innehållande vad som betecknades ”frimurerisk kunskap”, vilket i regel ville säga esoteriska former av vetande med mer eller mindre direkt anknytning till frimurarordens organisationsform. Min tes är att hemlighållandet av sådana arkiv och bibliotek var kopplat till känslor av såväl stolthet som skam. En känsla av stolthet, över att besitta exklusiv och svår kunskap om det andliga, en känsla av skam, för att sådant vetande i offentligheten allt oftare utmålades som suspekt och löjeväckande. De stängda och låsta frimureriska arkiven och biblioteken blev således uppsamlingsplatser där ett vetande som av olika skäl behövde undanhållas kunde ges frispel.

Nya vägar i gamla arkiv

Annie Mattsson, Uppsala universitet (litteraturvetenskap)

annie.mattsson@littvet.uu.se

Ann Öhrberg Uppsala universitet (litteraturvetenskap)

ann.ohrberg@littvet.uu.se

Otto Fischer, Uppsala universitet (litteraturvetenskap)

otto.fischer@littvet.uu.se

Arkivet är en av de platser där vi som forskare möter 1700-talet, och på senare år har mer uppmärksamhet riktats mot arkiven som platser för kunskapsproduktion. Någon som var tidig med att reflektera över arkivet och forskarens relation till det var Arlette Farge i sin numera klassiska essä *Le goût de l'archive* från 1989. Den har nyligen utkommit i svensk översättning för första gången, i serien Mediehistoriskt bibliotek på förlaget Glänta. Volymen *Smaken av arkivet*, översatt av Tommy Andersson, kommer här att presenteras av Annie Mattsson utifrån hennes förord. Hon kommer även att anknyta till sin egen forskning på ett arkiv som kan sägas vara en svensk motsvarighet till det franska polisarkiv som Farge hade som utgångspunkt för sin essä. Ann Öhrberg kommer också att kort presentera det övergripande projekt om svenska arkiv på 1700-talet i vilket Mattssons forskning varit en del och Farges essä funnits med som en teoretisk bakgrund. Otto Fischer, som både deltagit i forskningsprojektet och är serieredaktör för Mediehistoriskt bibliotek, kommer att presentera bokserien.

Session 4A: Rumslighet, litteratur och genus

Subjektets rum: Spatialitet och genus i svensk 1700-talsdikt

Anna Cullhed, Stockholms universitet (litteraturvetenskap)

anna.cullhed@littvet.su.se

1700-talslitteraturen utspelas i konventionella rum och på repertoarens platser, som i palatset eller i pastoralens leende landskap. I forskningen lyfts ofta fram hur seklets litteratur blir alltmer subjektiv och hur det individuella uttrycket stärks. I detta föredrag vill jag ge några exempel på hur olika former av subjektivitet – både maskulinitet och femininitet – gestaltas i specifika rumsliga sammanhang. Jag vill diskutera både de mer givna platsernas möjligheter, som nämndes ovan, och mindre konventionsbundna rumsliga möjligheter, som exempelvis sjuksängen och den nordiska skogen. Syftet är att visa hur platsen samverkar med en genuskodad subjektivitet inom främst lyriken, och att lyfta fram den kanske överraskande flexibiliteten i 1700-talets imaginära rum.

Lovisa Ulrika som litteraturens beskyddare

Ann Öhrberg, Uppsala universitet (litteraturvetenskap)

ann.ohrberg@littvet.uu.se

Nyligen inleddes ett arbete på Staatsbibliothek zu Berlin med att katalogisera, och därmed tillgängliggöra, ett unikt kungligt bibliotek för allmänhet och forskning. Detta bibliotek, det så kallade "Princesses' Library", är nu föremål för ett större, internationellt och interdisciplinärt projekt: "The Princesses' Library. Courtly Female Literary, Intellectual and Material Culture in the long Eighteenth Century". Det speciella med the Princesses' Library är att det utgörs av det privata bibliotek som vandrat på spinnsidan mellan drottning Sophia Dorothea (Preussen), hennes dotter drottning Lovisa Ulrika, samt dotterdotter prinsessan Sofia Albertina. Därmed täcker boksamlingen hela det långa 1700-talet. I detta paper presenterar mitt delprojekt, vilket behandlar kvinnligt, kungligt patronage av litteratur. De tre ägarna av biblioteket var alla i varierande grad beskyddare av litteratur, men av utrymmesskäl kommer enbart Lovisa Ulrika att tas upp i mitt paper. Hennes betydelse som beskyddare av vetenskap, vitterhet, konst och arkitektur är omvittnat och behandlat i tidigare forskning. Men däremot är hennes roll som patron när det gäller litteratur förhållandevis mindre diskuterat och genom detta bibliotek skapas dessutom nya möjligheter för forskning. I föredraget ligger fokus på Lovisa Ulrikas betydelse för historisklitteratur/historieskrivning och biblioteket som plats för kvinnliga auktorisering.

Kvinnligt läsande och skrivande i Nordsjöregionen: Exemplet Meta Klopstock, född Moller

Otto Fischer, Uppsala universitet (retorik)

Otto.Fischer@littvet.uu.se

“London and Hamburg are they not one in Constitution, in Commerce; and Distance, we have agreed, is nothing, were it much greater, than it is“. (SR till MK, 23.6.1758) Orden är Samuel Richardsons i ett brev till Meta Klopstock, juni 1758.

I mitt paper tar jag min utgångspunkt i korrespondensen mellan den engelske romanförfattaren Richardson och den hamburgska köpmansdottern Meta, född Moller, som vid tillfället sedan några år var gift med den uppburne författaren Friedrich Gottlob Klopstock. Vad det handlar om i brevväxlingen är, skulle vi kunna säga, att med hjälp av litteraturen konstruera sociala och emotionella band över språk- och nationsgränser. Meta har i egenskap av beundrande läsarinna genom gemensamma bekanta närmat sig Richardson och den senare har vänligt upptagit intresset och ber henne betrakta sig som en av hans döttrar. Korrespondensen är intensiv och slutar kort senare med Metas död i barnsäng.

I mitt paper diskuterar jag frågan om Nordsjöregionen som en plats för litterärt och kulturellt utbyte, där särskilt Hamburgs roll som en port mot den engelskspråkiga kulturen kommer att diskuteras. Men jag kommer också särskilt att fokusera de kvinnliga aktörernas roll. Vidare kommer jag att titta på hur den särskilda form av sociabilitet som odlades i kretsen kring Richardson – där liv och litteratur tilläts korsbefrukta varandra – och där Richardson med sina stora brevromaner närmast får rollen av en sorts moralisk auktoritet på flera av livets områden – också får en sorts förlängning i Klopstockkretsens kommunikationsmönster.

Session 4B: Resenärernas värld

Skrivandets rum

Marianne Molander Beyer, Göteborgs universitet (franska och språkdidaktik)

Marianne.Molander-Beyer@ped.gu.se

Under 1700-talet blev det i Europa populärt att föra dagbok. Genom brev och dagböcker kommer vi våra medmänniskor från svunnen tid närmare. Vi får glimtar från vardagslivet, personliga kommentarer och reaktioner på händelser och förhållanden i det förgångna. Sverige har i sina arkiv en sällsynt rik samling sådana dokument varav merparten är utgiven och utgör ett fascinerande forskningsfält. Varför skrev man dagbok? Skälen är givetvis många, ett meditativt sätt att samla sina tankar, inventarieförteckningar, reseskildringar, etc. Många skribenter under 1700-talet var medvetna om dokumentens historiska värde och skrev för eftervärlden. Ofta skrev man på franska. Inom de högsta och bildade samhällsklasserna var det naturligt att vara tvåspråkig, att behärska både svenska och franska, i såväl skrift som tal. Jag kommer i mitt anförande att presentera tre dagböcker av olika karaktär, skrivna delvis på franska och delvis på svenska av Fredrik Sparre (1731–1803), Claes Julius Ekeblad (1742–1808) och Herman Flemming af Liebelitz (1763–1808).

Fredrik Sparre, systerson till Carl Gustaf Tessin, har dokumenterat sin *grand tour* genom Frankrike 1753 i en resedagbok. Hemkommen blev han kavaljer hos kronprinsen Gustaf och sedermera guvernör till dennes son, den blivande Gustaf IV Adolf. Han var en nitisk och upplyst man, som under större delen av sitt liv noggrant förde dagbok. Claes Julius Ekeblad var i stor gunst hos den svenska kungafamiljen och en av många svenska officerare som några år (1767–70) tjänstgjorde i det svenska regementet le Royal Suédois. Han förde dagbok 1760–1770, 1792, 1798 och 1801. Herman Flemming gjorde en bildningsresa i Europa och önskade upptäcka Frankrike genom försörjning som officer. I väntan på anställning utnyttjade han hösten 1782 i Paris för att lära känna staden. Impressionistiskt beskriver han i en resedagbok såväl vardagslivet som sevärdheter, besök på akademierna och salongslivet.

Spatialitet och situerad kognition: Rum och plats i linneanska reseskildringar

David Dunér, Lunds universitet (idé- och lärdoms historia)

David.Duner@kultur.lu.se

När resenärer på 1700-talet kom till en plats där de aldrig tidigare hade varit var det mycket som var obekant, okänt och svårförståeligt. Inte minst mötet med främmande kulturer utmanade förmågan till förståelse och inlevelse. Vad var det som gjorde att resenärerna ofta misstolkade det de inte tidigare hade sett och de främmande människor de mötte? 1700-talet var ett århundrade av stora geografiska upptäckter. Världens kustlinjer var till stora delar sedan tidigare karterade, nu vände färderna alltmer inåt, till kontinenternas inre vita fläckar. Från mitten av 1700-talet finner vi de första organiserade svenska naturalhistoriska forskningsfärderna till länder, miljöer och landskap utanför Europa. De bevarade skildringarna från dessa färder i främmande världar ger många exempel på hur resenärerna brottades med svårigheter att förstå och tolka det de såg i för dem okända miljöer. Man misstolkade platsen och rummet, undgick att registrera vissa saker och såg inte vad som var meningsbärande eller särskilt utmärkande för den miljö eller kultur man mötte. För en naturalhistoriker innebar landskapet, geografin, naturmiljön och den biologiska mångfalden specifika tolkningsproblem. Särskilt märkbar blev denna mentala desorientering i mötet med andra kulturer. Detta föredrag diskuterar de kognitiva utmaningar resenärerna ställdes inför i mötet med främmande rum och platser. Föredraget kommer ta upp spatialitet, situerad och distribuerad kognition, perception, minne, kategorisering, även något om emotioner, intersubjektivitet och kommunikation, som exemplifieras ur linneanska reseskildringar från 1700-talet.

Darkness encountered: 18th century travellers in nocturnal space

Susanna Lahtinen, University of Turku

slmlah@utu.fi

Sometimes one had to travel to a foreign place to notice the surroundings. What happened when the already foreign space and place gets dark? When the night fell and darkness obscured the landscape, the world transformed to a foreign place. The environment around us has affected our sensory experiences. In a foreign place the sensory hierarchy changed when all things were new.

I think of landscape and travel destinations as a place and some sort of a liminal space where one could experience new things. In my presentation, I would focus on the spatiality of the nocturnal darkness and its role in the emotions and experiences of travellers in the 18th century.

I use travel literature as a source material and I deal with what has been written to the travel documents about the nocturnal landscape. How was the aesthetics of the landscape experienced when the surroundings were hidden in the darkness?

In my doctoral dissertation I research travel journals and diaries of British travellers at the end of the 18th and beginning of the 19th century. My research focus is on the travellers' experiences because I argue that in the foreign surroundings the nocturnal darkness was experienced differently.

Kortseminarium: Vad vill vi veta om 1700-talets reseskildringar?

Kenneth Nyberg, Göteborgs universitet (historia)

kenneth.nyberg@gu.se

I Sverige och övriga Europa var 1700-talet en genombrottstid för reseskildringen som litterär genre och kulturell företeelse i vidare mening. Den uppstod inte då, men under seklets lopp kom den att få ett genomslag som aldrig förr och konventioner etablerades som vi åtminstone i vissa avseenden kan se spår av än idag. Om resandet som fenomen och om de berättelser det gav upphov till har det skrivits mycket genom åren, även om det är mer sparsamt med grundliga kartläggningar och analyser som tar ett helhetsgrepp på 1700-talets svenska reseskildringar. Med vår tids digitala verktyg och metoder öppnar sig dock helt nya möjligheter att genomföra sådana samlade analyser på grundval av samtliga svenska reseskildringar publicerade under århundradet, inte bara ett mindre urval.

I detta kortseminarium presenteras några av utgångspunkterna för ett tänkt projekt med detta syfte, där det första steget är att kartlägga, digitalisera och tillgängliggöra alla svenskspråkiga reseskildringar utgivna från 1700 till 1799. Än så länge befinner sig arbetet på idéstadiet, men en lärdom av många digitaliseringsprojekt är att onödiga och oavsiktliga begränsningar i materialets användbarhet byggs in på ett tidigt stadium genom att det är svårt att veta vilka frågor framtida forskare kan tänkas vilja ställa till det. Tanken med seminariet är alltså att i detta tvärvetenskapliga sammanhang, vilket representerar en unik bredd av kunskaper om och perspektiv på svenskt 1700-tal, diskutera vilka frågor, aspekter och typer av data som forskare med olika inriktning uppfattar som intressanta och värda att beaktas i ett sådant projekt.

Session 5A: Offentliga och imaginära rum

Den klassiska kurorten – ett imaginärt rum som lockar med alla sinnens hjälp

Elisabeth Mansén, Stockholms universitet (idéhistoria)

elisabeth.mansen@idehist.su.se

Att studera den klassiska kurorten som imaginärt rum och försöka se hur sinnena samverkar till att bygga upp något i grunden osinnligt erbjuder helt andra perspektiv och ställer forskaren inför andra utmaningar än att studera kurorter som traditionella, historiska företeelser.

Den klassiska kurorten som konkret plats har inte alltid så mycket som talar för sig. Den kan ligga mitt i snårskogen, långt från all ära och redlighet. Förutom fashionabla gäster måste man ta emot halta och lytta gratister. Ständiga konkurser vittnar om dålig lönsamhet. Hälsovattnets inslag av mineraler och salter är försvinnande litet och den medicinska effekten av att dricka mineralvatten är försumbar. Vistelser på kurorter kan vara dyra, omgivna av stränga regler och förfärligt tråkiga. Tristessen och ledan omvittnas av många.

Varför kom då hundratals människor till kurorterna? Det svar föredraget argumenterar för är följande: För att locka människor till en klassisk kurort krävs upprättandet av ett imaginärt rum där vetenskap, politik, religion och vardagsupplevelser samverkar. Intelletet och fantasin måste samarbeta och både tankar och känslor engageras. Kroppen och samtliga sinnen måste vara aktiva: syn, hörsel, lukt, smak och känsel. Dessutom behöver vi antagligen acceptera några förslag på andra sinnliga förmågor, som språket, sexualiteten och det proprioceptiva sinnet, muskel-sinnet som uppfattar kroppens rörelser i rummet. Kanske bör vi också beakta det estetiska sinnet, inklusive det musikaliska, och därtill det historiska sinnet. Det bör räcka. Vi behöver inte räkna med något sjätte sinne av ockult slag och faktiskt inte heller luta oss mot ett ekonomiskt sinne. Det räcker med självbevarelsedriften.

Konditorier som transnationale offentlighedslaboratorier i Stockholm og København, ca. 1790–1840

Jakob Ingemann Parby, København Museum

jakobp@kk.dk

De såkaldte schweizerkonditorier spillede en særlig rolle i den borgerlige offentligheds tilblivelse i de europæiske storbyer i slutningen af 1700-tallet og første del af 1800-tallet. Konditorierne var et alternativ til kaffehusene og blev ikke kun søgt for deres kager og likører, men også fordi de, i modsætning til kaffehuse og klubber, gav kvinder og familier ”af dannelse” adgang. På den måde kom de til at fungere som et laboratorium for udviklingen og nuanceringen af den borgerlige offentlighed i den undersøgte periode.

Konditoriets særlige rum var opstået i et transnationalt eller transregionalt netværk af familier fra især Graubünden i det nuværende Schweiz. Områdets indbyggere (ty: Bündtner; fra: grisons) havde lært deres metier i Venedig, hvortil de allerede fra 1500-tallet migrerede for at søge sæsonarbejde og permanent bosætte sig. De opnåede en fremtrædende position indenfor cafédrift og handel med sukkervarer i byen, indtil de i 1766 fik frataget deres privilegier og mange grisoner udvandrede. I stedet spredte de deres særlige forretningsmodel til kontinentets andre storbyer, hvor de drev deres etableringer i kompagniskaber og med en vedvarende forbindelse til hjemegnen. Herfra hentede de specialvarer og rekrutterede personale og hér investerede de senere i livet indtægter fra cafédriften i blandt andet fabrikker og villaer. Konditorierne i København og Stockholm udgjorde således både et særligt semioffentligt og civiliserende rum, men var også knudepunkter i et migrationsbaseret og urbant europæisk netværk af konditorier forankret i alpelandet.

I oplægget vil jeg præsentere en kritisk og komparativ analyse af både de migrationshistoriske og civilisationshistoriske aspekter af de grisonske konditoriers særlige rum i Nordens to største byer, Stockholm og København.

Insändare i Dagligt Allehanda 1775: Polemik, uppvaktning och yttrandefrihetens gränser

Stefan Ekman, Högskolans i Skövde

stefan.ekman@his.se

Med Dagligt Allehanda fick Sverige 1769 sin första dagstidning. Vid lunchtid måndag – lördag kunde stockholmarna ta del av färsk information, nyheter, annonser, diskussioner och polemik.

En betydande del av det insända materialet var under de första åren av politisk karaktär. Detta ändras efter Gustaf III:s statskupp 1772 och förändringarna av tryckfrihetsförordningen 1774. Den politiska diskussionen försvann och ersattes till viss del av en ny texttyp: klagomål på myndigheters eller myndighetspersoners oförrätter mot enskilda personer. Tidningen blir en plats för anklagelser på byråkratiska missförhållanden inför läsarna. Vid flera tillfällen svarar myndighetsföreträdare som då bemöter kritik och hotar med repressalier om anklagelserna fortsätter. Det finns vidare insändare – inte minst från Haqvin Bager – som fungerar som suppliker om ekonomisk ersättning eller tjänstetillsättningar. I dessa fall är det tydligt att författaren inte enbart riktar sig till den läsande allmänheten, utan även till kungen.

Det offentliga rum som Dagligt Allehanda utgör 1775 utnyttjas på ett nytt sätt, blir en ny arena. Föredraget tar upp hur dagstidningen som medial form används för olika tilltal, vad som diskuteras och var gränserna går för vad som får kritiserats, samt hur utgivaren Johan Pfeiffer medverkade till att underblåsa tanken om att majestätet läste och tog intryck av insändarna.

Session 5B: Sverige mellan globalt och lokalt

Den svenska plantagen: 1700-talets bruk som platser skapade för arbete

Göran Rydén, Uppsala universitet (ekonomisk historia)

goran.ryden@ibf.uu.se

Det svenska bruket har en särställning i bilden av vårt lands utveckling. Tillverkningen av stångjärn skapade ekonomiska relationer som knöt Sverige närmare andra länder och platser. Bruken blev en slags noder, också genom att brukspatroner var snabba med att ta efter kulturella influenser från Europa; bruken blev en sinnebild för arki-tektionisk och kulturell förfining och dessutom utmålade som harmoniska samhäll-en utan vare sig konflikter eller problem. Trots dessa internationella kopplingar ses bruken som typiska svenska samhällen. Denna bild med rötter i det sena 1700-talet har förblivit intakt, inte minst genom diverse turistsatsningar och populärvetenskapliga publikationer. Den harmoniska aspekten har också accentuerats i diskussioner om brukens pensionssystem och de vallonska yrkesarbetarnas idoghet och plikt-känsla.

Detta är en problematisk bild på flera sätt, som främst bortser från brukens synnerligen hierarkiska struktur, där bruksägare hade all makt att styra över sina underordnade; bruken var platser för arbete och brukspatronerna organiserade detta arbete. Syftet här är att å ena sidan sätta in de svenska bruken i en bredare global jämförelse, och främst peka på likheter mellan bruken och de transatlan-tiska plantagerna. Å andra sidan vill jag lyfta fram några resultat från en större empirisk mikroundersökning som visar på organiseringen av brukens arbete, från yrkesskickliga smeder till forande och kolande frälsebönder. De svenska bruken var på samma sätt som de atlantiska plantagerna platser skapade för arbete, men där endast en begränsad del av arbetets frukter hamnade hos de som arbetade.

Det samiska rummet: Etnisk proletarisering och modernitet i 1700-talets Mellansverige

Jonas Monié Nordin, Statens historiska museer

Jonas.Nordin@shm.se

Det för- och tidigmoderna samhället präglades av mångkulturalitet och mångspråkighet. En relativt stor och vitt spridd samisk befolkning levde runt om i Mälardalen och är belagd i bland annat kyrkoböckerna. Arkeologiska fynd, ortnamn och spridda skriftliga uppgifter, indikerar att den samiska befolkningen har en lång historia i Mellansverige. Under 1700-talet uppstod det så kallade sockenlappssystemet som ett resultat av kronans försök att fördriva samer från Mellansverige. Samer skulle nu inte längre bo utanför fjällvärlden. Som ett svar på detta och för att behålla särskild kompetens i bygden, antog enskilda socknar, samer eller samiska familjer för att sköta hästslakt, vargjakt, slöjd och andra specifika arbetsuppgifter. Systemet kom att få relativt stor spridning i Dalarna, Gästrikland, Hälsingland, Uppland och Västmanland, men har trots det lämnat efter sig ett blygsamt skriftligt källmaterial. Genom arkeologiska, etnologiska och historiska källor, men framförallt genom rumsliga studier har det varit möjligt att undersöka denna historia närmare. Med utgångspunkt från fältstudier av ett antal samiska miljöer från 1700-talet tillsammans med arkeologiska undersökningar, presenteras hur etnisk identitet genom symbolisk interaktionism kom att skapa möjligheter och strategier för den samiska befolkningen trots ökat tryck på assimilering. Avgörande för dessa strategiers framgång var de rumsliga begränsningar men även möjligheter som de mellansvenska samerna brukade.

Session 6A: Det nationella rummet

Sverige som en ekonomisk enhet: Smugglingslagstiftning, gränser och beskrivningar

Anna Knutsson, European University Institute, Florens

Anna.Knutsson@eui.eu

Smuggling som fenomen är förutsatt dels av existensen av separata nationella rum distingerade av olika ekonomiska lagstiftningar och dels av överträdandet av den gräns som ska separera dessa, geografisk och legal. På grund av detta kan smuggling således användas som ett verktyg för att studera dels definitionen av rum och gränser och dels hur dessa uppfattades på båda sidorna av gränserna. Smugglingslagstiftningen möjliggör studier av vad som räknas till Sveriges kärnterritorier och vad som räknas som den ekonomiska staten Sverige på sjuttonhundratalet, i kontrast till den tidigare konglomeratstaten Sverige. Samtidigt utmanar förbrytelser emot lagstiftningarna de samma gränserna och ifrågasätter hur dessa gränser upplevdes av innevånarna. Detta kan även sättas i relation till beskrivningar av smuggling i Sverige i handelsmanualer vilka även informerade bilden av Sverige som en ekonomisk stat för internationella publikationer. Det här papperet utforskar således hur smuggling på olika sätt kan ge forskare en ingång till att studera skapandet av en territoriell ekonomisk enhet.

Gustavianska nationella kulturprojekt: Regerande, nationell identitet och känslopraktiker 1772–1792

Sara Ekström, Stockholms universitet (idéhistoria)

sara.ekstrom@idehist.su.se

Under konferensen 1700-talets rum och platser i oktober 2019 skulle jag vilja delta med ett paper som behandlar mitt avhandlingsprojekt. Min avhandling handlar om att undersöka några av den gustavianska statens (1772–1809) nationella identitetspolitiska kulturprojekt utifrån ett governmentality-perspektiv.

Under 1700-talet uppkom nya idéer om regerande och regeringskonst. Michel Foucault har betecknat det här tankesättet som *gouvernementalité*, på engelska *governmentality*. En hörnsten är intresset för befolkningen. En annan hörnsten är att styrandet går genom individens fria vilja. Jag undersöker i avhandlingen några av gustavianska statens nationella projekt utifrån detta perspektiv: vilka problematiska tillstånd de skulle lösa, med vilka medel och vad målen var. Hittills har jag börjat undersöka två projekt: instiftandet av Vasaorden 1772 och införandet av den nationella dräkten 1778. Jag planerar även att undersöka Svenska Akademien.

1700-talet har också identifierats som den tidsperiod då en modern form av nationella identiteter och syn på nationen började uppkomma. I avhandlingsprojektet kopplar jag samman *governmentality* med statens nationella politik, och betraktar nationell identitet som en politisk teknologi för att mobilisera och styra befolkningens tankar och känslor och därmed beteenden. Nationen och nationell identitet är alltså av speciellt intresse, och därför passar det även in i konferensens tema om rum och plaster. Statens territorium (rummet) kom på olika sätt att knytas samman mer med befolkningen till enheten nationen under den här tiden.

I pastoralens rum: Tankebyggarna och det svenska Arkadien

Vera Sundin, Stockholms universitet (litteraturvetenskap)

vera.sundin@littvet.su.se

1700-talets andra hälft var en omvälvande period för den europeiska pastoral-litteraturen. Den galanta estetiken, förknippad med fransk salongaristokrati och Fontenelles skrifter, kom att överges till förmån för Salomon Gessners hemkära, sentimentala idyller. Samtidigt upplevde den svenska pastoralen en ”högkonjunktur”, för att citera Bengt Lewan. I främsta ledet gick poeterna Hedvig Charlotta Nordenflycht, Gustaf Philip Creutz och Gustaf Fredrik Gyllenborg, alla medlemmar av det litterära sällskapet Tankebyggarorden. På ett raffinerat sätt använde de pastoral tematik för att främja sina konstnärliga syften, om det så rörde sig om att framföra ideologiska budskap eller att skapa komiska poänger. Hos tankebyggarna fanns en vilja att utforma och avgränsa ett specifikt svenskt pastoralt rum. Mitt paper kommer att kretsa kring denna plats. Hur förhåller den sig till Tankebyggarordens allmänna patriotiska kulturprojekt? Vilken roll spelar den utländska pastoralens förändring? Jag kommer också att behandla kopplingen till europeiska strömningar i samtiden, som den franska jordbruksvurmen, l’agromanie. Det arkadiska rummet är starkt meningsbärande i tankebyggarnas diktning. Nordenflycht i synnerhet tycks behöva det, som ett slags alternativt universum där hon kan iscensätta sitt förfeministiska idéprogram, men även hos Creutz finns den utopiska funktionen närvarande. Ända sedan Friedrich Schillers *Über naive und sentimentalische Dichtung* utkom år 1795 har den pastorala koden mest uppmärksamats för sina begränsningar. Jag kommer i stället att ta fasta på dess elasticitet och anpassningsförmåga.

Session 6B: Ordning och gränser i stadsrummet

Uteliggandets uppkomst? Navigering av stadsrummet som hemlös i Stockholm, 1776–1836

Tobias Larsson, Uppsala universitet (historia)

tobias.larsson@hist.uu.se

Under dess första år av verksamhet, 1776, behandlade den Kungliga Poliskammaren i Stockholm nästan 3 000 fall. Allehanda bråkstakar, tiggare och lösaktiga individer återfinns bland dessa ärenden. Det förekommer dock endast en person som idag skulle beskrivas som ”hemlös”; Catharina Dickman var inte den enda person som hittades sovande utomhus men för henne utgjorde det inte något drucket undantag. Polisbetjäningen fann hennes tillstånd såväl ovanligt som svårt att begreppsliggöra, varför de beslutade sig för att efterforska i detalj hur hon hamnade i en sådan situation.

Sextio år senare hade någonting skett och denna slags ärenden blivit vardag. Under sommaren och vintern 1835–36 registrerades också nästan 3 000 fall. Bland dessa återfinns dock närmare 300 individer vars situation var jämförbar med Catharinas. Med uppfinningsrikedom kan dessa ses tillskansa sig platser och uppfylla stadsrummet. Bortom gator och rännstenar upptäcktes de i uthus och fisksumpar, på höstackar och gödselhögar, i andra personers hem och gömda i Storkyrkan efter stängning. Den tidigare osäkerheten kring ärenden likt dessa varsombortbläst och merparten av fallen kategoriserades under den nya rubriken ”uteliggande”.

Min presentation söker förstå praktikerna som omgärdade detta fenomen, såväl vad gäller polisbetjäningen som de uteliggande, och formulera en hypotes om dess materiella orsaker. Framväxten av ett koncept har möjlighet att säga något om hur föreställningar hade skiftat, potentiellt sammanhängande med tidigare identifierade förändringar i hushållsstrukturer under perioden, och antyder något om dessa förändringars konsekvenser vad gäller gatans offentlighet. Här är stadsrummet, och missbruket av detsamma genom tillgrepp av specifika platser, centralt.

Kyrkbacken i staden: Historien om en bortglömd urban samlingsplats

Johannes Ljungberg, Linnéuniversitetet (historia)

johannes.ljungberg@lnu.se

Sockenkyrkan som plats och miljö är central i forskning om 1700-talets svenska bondesamhälle. I kyrkorummet förmedlades tolkningsramar för livet genom ord och bild, och från predikstolen lästes direkta meddelanden från nationell och lokal överhet till den ditkommenderade församlingen. Prästen var en betydelsefull gestalt i dubbla egenskaper av socknens lärde och statens administratör. Platsen kring kyrkobyggnaden, den så kallade ”kyrkbacken”, fungerade i detta sammanhang en arena för såväl spontant sällskapsliv som organiserade verksamheter av olika slag, däribland de indelta soldaternas söndagsmarscher, de många årliga marknaderna och i förekommande fall prästens egna krogverksamhet.

Kyrkbacken i 1700-talets stadsrum har däremot tenderat att hamna i skuggan av andra samlingsplatser för information och sällskapsliv, såsom torg och lokaler med mer eller mindre offentlig verksamhet. Likväl samlades även människor i staden kring kyrkobyggnaden i samband med framför allt söndagens gudstjänster. I detta paper utforskas vad som kännetecknade platsen kring kyrkan i det tidiga 1700-talets Stockholm i relation till andra samlingsplatser i staden, hur överheten sökte reglera platsen samt hur stadsbefolkningen använde den. Utgångspunkten tas i diskussioner på riksdagen 1726–27 gällande hur pietistiska sammankomster skulle regleras, något som aktualiserade hur kyrkbacken användes av dem som deltog i dessa sammankomster.

